

K činnosti Slovenského ústredia knižnej kultúry s dôrazom na obdobie neskorého socializmu

Radoslav Passia

PASSIA, R.: On the activities of the Slovak Centre for Book Culture, with an emphasis on the late socialist period

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 73, 2026, no. 4, pp. 380-394

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2026.73.4.5>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7045-7901>

Open Access: licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0)

Keywords: Slovak Centre for Book Culture (1963–1989), activities of publishing houses, Slovak book market, late socialism

The term “production-economic unit” referred in socialist Czechoslovakia to an intermediate level in the centrally planned management of the economy. The Generálne riaditeľstvo výrobnno-hospodárskej jednotky Slovenské ústredie knižnej kultúry (General Directorate of the Production and Economic Unit, Slovak Centre for Book Culture) managed the book-trade enterprise, coordinated and approved the publishing plans of all book publishers, and oversaw the distribution of financial resources among the individual affiliated enterprises. Drawing on archival research conducted at the Slovak National Archives in Bratislava (the Slovak Centre for Book Culture collection, General Directorate in Bratislava, 1963–1990), the study analyses selected activities and the internal structure of this organisation in the second half of the 1980s. The annual reports of the Slovak Centre for Book Culture demonstrate that its key agenda was to implement the ideological and political requirements of central government and Party bodies and reconcile them with the economic possibilities of socialist book production and distribution. The study also explicates this agenda through contemporary theoretical models of literary and, more specifically, book-publishing communication (František Miko–Anton Popovič, Radosław Cybulski).

Kľúčové slová: Slovenské ústredie knižnej kultúry (1963 – 1989), výročné správy, činnosť vydavateľstiev, knižný trh, neskorý socializmus, 80. roky

Po zvolení Michaila Gorbačova za generálneho tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu v marci 1985 sa aj v československých pomeroch začali postupne objavovať demokratizačné iniciatívy, zastrešené v oficiálnych prejavoch a masovokomunikačných prostriedkoch dobovo frekventovaným pojmom *prestavba* (v ruštine *perestrojka*). Stále však bola platná Ústava Československej socialistickej republiky z 11. júla 1960 v znení neskorších novelizácií, ktorej článok 4 znel: „Vedúcou silou v spoločnosti i v štáte je predvoj robotníckej triedy, Komunistická strana Československa, dobrovoľný bojový zväzok najaktívnejších a najuvedomelejších občanov z radov robotníkov, roľníkov a inteligencie“ (Ústava Československej socialistickej republiky z 11. júla 1960). Hierarchický mocenský systém, založený na privilegovanom postavení jednej politickej strany, sa priamo v ústave, konkrétne v článku 16, premietol aj do východiskovej regulácie prípustných podôb kultúry, umenia a literatúry: „Celá kultúrna politika v Československu, rozvoj vzdelania, výchova a vyučovanie sa vedú v duchu vedeckého svetového názoru, marxizmu-leninizmu, a v úzkom spojení so životom a prácou ľudu“ (Ústava Československej socialistickej republiky z 11. júla 1960).

V roku 1987 rezignoval dlhoročný generálny tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Československa Gustáv Husák a do tejto funkcie bol zvolený Miloš Jakeš. Následne, v roku 1988 boli rekonštruované federálna vláda aj obe republikové vlády, pozvoľna sa pripravovala nová ústava a zavádzali sa niektoré ekonomické reformy. Zvýšenú aktivitu v tomto období prejavovali aj nezávislé štruktúry, čo sa v slovenských pomeroch navonok prejavilo predovšetkým takzvanou sviečkovou demonstráciou 25. marca 1988 v Bratislave. Československo napriek všetkému zostávalo až do jesene 1989 „akýmsi ‚ostrovom minulosti‘ v meniacej sa strednej a východnej Európe“ (Rychlík 2022: 314).

V slovenskej kultúre druhej polovice osemdesiatych rokov 20. storočia sa síce ako reakcia na pozvoľnú mocenskú eróziu vládnuceho režimu objavili isté príznaky liberalizácie, jej inštitucionálna báza však zostávala stabilná. V Slovenskej socialistickej republike (SSR), jednej z dvoch častí federalizovanej Československej socialistickej republiky, fungovalo v normalizačnom období v oblasti literatúry a knižnej kultúry niekoľko kľúčových inštitúcií a organizácií, ktorých činnosť, koordinovaná Ministerstvom kultúry SSR (MK SSR), na seba nadväzovala a do istej miery sa aj prekrývala. V priebehu rokov tieto subjekty prechádzali rôznymi reorganizáciami, no možno povedať, že administratívno-byrokratická základňa literárnej a knižnej kultúry zostávala v normalizačnom období až do roku 1989 bez zásadných zmien. Okrem Zväzu slovenských spisovateľov (ZSS) išlo najmä o Slovenské ústredie knižnej kultúry (SÚKK, od roku 1963), orgán poverený kontrolou a riadením vydávania a rozširovania kníh na Slovensku, Slovenský úrad pre tlač a informácie (SÚTI, od roku 1968), Slovenský literárny fond (vznikol už v roku 1954) a Slovenskú literárnu agentúru LITA (od roku 1969), ktorá pôsobila ako monopolná inštitúcia pre prevod autorských práv zo zahraničia a do zahraničia. Registračné a kontrolné konanie v oblasti periodickej tlače, teda aj literárnych časopisov, mal v SSR v kompetencii SÚTI. V oblasti neperio-

1 K pojmu normalizácia a súčasným výskumným prístupom k tomuto obdobiu napríklad Kolář – Pullmann 2016, Vaněk 2006, Otáhal 2002.

382 dických publikácií plnilo podobné funkcie SÚKK, ktoré bolo podriadené Ministerstvu kultúry SSR a bolo sprostredkujúcim článkom medzi vydavateľským a kníhkupeckým prostredím a centrálnymi straníckymi a štátnymi orgánmi.

Táto štúdia je venovaná niektorým aktivitám SÚKK v kontexte knižnej kultúry socialistického Slovenska v druhej polovici osemdesiatych rokov 20. storočia. Jej cieľom je prehĺbiť poznanie dobovej knižnej kultúry a poukázať na súvislosti medzi ekonomickými možnosťami a ideologickými obmedzeniami neskorého socializmu. Generálne riaditeľstvo SÚKK totiž bolo orgánom ideologickej kontroly a socialistického plánovania, no zároveň sa pokúšalo prostredníctvom svojich podriadených podnikov zvýšiť ekonomickú efektivitu knižného trhu na Slovensku. Tieto čiastočne komplementárne, skôr však kontradiktórne zadania spoluvytvárali profil tejto organizácie počas celého obdobia jej fungovania. Ich problematický vzťah sa ešte vyostřil v prestavbovom období, čo napokon vyústilo do zrušenia SÚKK k 1. júlu 1989.²

SÚKK vzniklo v roku 1962 a svoju činnosť začalo 1. januára 1963. Išlo o výrobo-hospodársku jednotku, ktorá sídlila v Bratislave (Námestie SNP 12) a na konci svojej existencie v roku 1989 v nej mali združené podniky vyše 2 600 zamestnancov, z toho asi 30 pracovalo na generálnom riaditeľstve. Primárnou funkciou SÚKK bolo koordinovať vydavateľskú produkciu, riadiť knižnú distribúciu, maloobchod a propagáciu knižnej kultúry, zabezpečovať komunikáciu medzi jednotlivými subjektmi tejto oblasti kultúry a ekonomiky, ústrednou štátnou správou a straníckymi špičkami. Fungovanie organizácie potvrdzuje, že po federalizácii Československa nebola štruktúra kultúrnych inštitúcií v oboch častiach federácie celkom symetrická. Pôvodné Československé ústredie knižnej kultúry so sídlom v Prahe zaniklo v roku 1969 a na českej strane potom agendu SÚKK čiastočne vykonával odbor knižnej kultúry Ministerstva kultúry Českej socialistickej republiky, čiastočne krajské národné výbory, v ktorých kompetencii bolo riadenie knižného maloobchodu, kde pôsobilo osem subjektov v jednotlivých krajoch ČSR (Nitranský 1987: 42-43). Na Slovensku došlo v roku 1979 k zlúčeniu troch maloobchodných a jedného veľkoobchodného podniku do monopolnej organizácie Slovenská kniha so závodmi v Žiline a Prešove (Nitranský 1987: 43).

Dôležité je objasniť pojem výrobo-hospodárska jednotka (VHJ) v podmienkach československej socialistickej ekonomiky. Výrobo-hospodárske jednotky vznikli v roku 1958 po veľkých organizačných zmenách československého hospodárstva s cieľom zvýšiť jeho efektivitu a produktivitu, pretože už v päťdesiatych rokoch 20. storočia sa začalo prejavovať hospodárske zaostávanie za západnou Európou. Vytvorili sa vo všetkých odvetviach priemyslu ako články bezprostredného riadenia výroby. Boli konštituované ako organizačné celky priamo podriadené príslušnému ministerstvu. VHJ mohla mať rôzne formy a vyžadova-

2 Zrušenie výrobo-hospodárskej jednotky SÚKK súviselo s prestavbovou reformou socialistického hospodárstva, ktorej cieľom bolo odbúrať stredné články riadenia a posilniť tým kompetencie, samostatnosť a konkurencieschopnosť jednotlivých štátnych podnikov. Minister kultúry SSR zrušil SÚKK svojim rozhodnutím z 28. 3. 1989. Majetkové pomery generálneho riaditeľstva SÚKK sa mali vysporiadať formou likvidácie podľa príslušných paragrafov Hospodárskeho zákonníka. Za likvidátora organizácie vymenoval minister kultúry jej dlhoročného generálneho riaditeľa Ondreja Človiečka (Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond SÚKK, škatuľa č. 4, Zápis 10/1989 z operatívnej porady generálneho riaditeľa SÚKK 4. 4. 1989).

la sa od nej komplexná zodpovednosť za zásobovanie národného hospodárstva produktmi v rámci jej výrobného programu (Sokira – Markuš 1983: 30-33).

Reforma systému výrobo-hospodárskych jednotiek v roku 1965 výrazne znížila ich počet a zreorganizovala ich do dvoch základných foriem, ktoré fungovali aj v druhej polovici osemdesiatych rokov: odborový podnik (do tejto formy boli organizované historicky podmienené celky s vertikálnou koncentraciou, ktorých výrobný proces na seba nadväzoval, napríklad ČKD Praha) a trust podnikov (jednotky sú samostatné podniky, majú vlastné riadenie, ich odborové riaditeľstvo je samostatný orgán, ktorý riadi podniky patriace do VHJ). Obe formy zdôrazňovali chozrasčotný princíp riadenia, ktorý do socialistickej ekonomiky vnášal kapitalistický prvok finančnej rentability výroby. Stredný článok riadenia, odborové riaditeľstvá VHJ, nemali byť len administratívno-riadiacim orgánom, ale mali reálnu manažérsku zodpovednosť (Sokira – Markuš 1983: 34). Dôležitým prvkom fungovania VHJ bola vnútorná redistribúcia fondov. V podmienkach SÚKK a jeho vnútornej štruktúry, do ktorej boli začlenené nielen vydavateľstvá, ale aj knižný maloobchod a veľkoobchod, boli redistribučné procesy kľúčové pre financovanie všetkých jeho činností a podnikov, z ktorých niektoré sa dlhodobo pohybovali na hrane rentability, respektíve boli stratové.

Z tohto faktu vyplývalo aj isté vnútorné napätie v činnosti SÚKK: jeho generálne riaditeľstvo bolo predĺženou rukou MK SSR v oblasti mocensko-ideologického dohľadu nad knižnou kultúrou a zároveň riadiacim orgánom ekonomickej jednotky zloženej zo štátnych podnikov orientovaných na tvorbu zisku. Vo všeobecnej rovine tento problém výrobo-hospodárskych jednotiek evidovala aj socialistická ekonómia: „Dvojedinosť“ generálnych riaditeľstiev predstavuje určitý dialektický rozpor v tom, že generálne riaditeľstvo ako stredný článok riadenia presadzuje voči ním riadeným organizáciám štátu hospodársku politiku, t. j. v zásade *spoločenský záujem*, zatiaľ čo na druhej strane je najvyšším orgánom v podnikovej hospodárskej sfére, súčasne riadiacim a *podnikateľským*. Dva póly, medzi ktorými stojí generálne riaditeľstvo, vyžaduje zladovanie spoločenských záujmov a záujmov podnikovej sféry za súčasného plnenia cieľov a úloh štátnej hospodárskej politiky a plánu. To je situácia v praxi veľmi ťažká“ (Jaura 1975: 656, zvýraznil R. P.).

Pre rentabilitu socialistickeho knižného podnikania bola kľúčová spolupráca VHJ SÚKK s VHJ Slovenská polygrafia, ktorá združovala tlačiarenský sektor. Poruchy v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch medzi vydavateľstvom a tlačiarňami spôsobené výpadkami v dodávkach papiera a z toho vyplývajúce narušenie produkcie viacerých vydavateľstiev patrili k problémom, ktoré sa pravidelne objavovali ako témy operatívnych porád na generálnom riaditeľstve SÚKK a zaznamenali ich aj výročné správy.³

„Spoločenské záujmy“, ktoré nemohli byť v rozpore s ideologicko-politickými záujmami komunistickej strany, generálne riaditeľstvo SÚKK aktívne presadzovalo najmä v úvodných rokoch normalizácie. Ako uvádza Katarína Bednárová, „v 70. rokoch SÚKK vytváralo centrálné zoznamy zakázaných autorov a prekladateľov, ktorí nemohli publikovať, ale aj autorov, ktorí nesmeli byť publikovaní“

3 Napríklad SNA, fond SÚKK, škatuľa č. 87, Správa o výsledkoch a záveroch rozboru činnosti a hospodárenia VHJ SÚKK za rok 1986, strany 1 a 7.

384 (Bednárová 2015: 41). Po „eliminácii“ aktérov obrodného procesu z roku 1968 bolo možné pristúpiť k jemnejším nástrojom usmernovania a kontroly práce jednotlivých vydavateľstiev formou dlhodobých päťročných výhľadových plánov, ako aj záväzných ročných plánov pôvodnej a prekladovej literatúry. „Ústredie v konečnom dôsledku povoľovalo alebo zakazovalo vydanie knižného titulu a v 70. rokoch politicky konsolidovalo knižnú kultúru a vydavateľské prostredie“ (Bednárová 2015: 37-38). Spoločenské pôsobenie a ideologický význam svojej práce zdôrazňovalo SÚKK vo výročných správach, ktoré obsahovali aj množstvo štatistických a ekonomických ukazovateľov týkajúcich sa najmä edičného plánu (súhrn edičných plánov všetkých vydavateľstiev podriadených SÚKK), plnenia obratu, zahraničného obchodu a propagácie na knižných veľtrhoch, investičnej výstavby, zamestnaneckej a mzdovej agendy, ako aj celkovej finančnej kondície organizácie.

Slovenské vydavateľské a kníhkupecké prostredie bolo v druhej polovici osemdesiatych rokov 20. storočia prakticky plne integrované do štruktúry SÚKK. Generálne riaditeľstvo SÚKK priamo riadilo „kmeňové“ štátne vydavateľstvá a koordinovalo činnosť a vydavateľské plány takzvaných účelových vydavateľstiev. Ich zriaďovateľmi boli iné štátne inštitúcie a organizácie, ktoré sa v rámci svojej činnosti venovali aj vydavateľským aktivitám. Spolu osemnásť vydavateľstiev vydávalo drvivú väčšinu slovenskej knižnej produkcie, v niektorých oblastiach, napríklad v beletrii, išlo prakticky o sto percent. Dôležitou zložkou SÚKK bola distribúcia, ktorú zabezpečoval podnik Slovenská kniha. Ten napríklad v roku 1987 disponoval 246 pobočkami a celkový počet kníhkupeckých predajní na Slovensku v tomto roku spolu s vydavateľskými predajňami, Sovietskou knihou a antikvariátmi bol 281.⁴ Plánovaný stav na rok 1990 bol až 300 predajní (Nitrianský 1987: 47), no nepodarilo sa ho dosiahnuť.

podniky začlenené do VHJ SÚKK	takzvané účelové vydavateľstvá riadené SÚKK
Tatran, slovenské vydavateľstvo beletrie a umenia	Nakladateľstvo Pravda (vydavateľstvo ÚV KSS)
Mladé letá, slovenské vydavateľstvo kníh pre mládež	Práca, vydavateľstvo a nakladateľstvo ROH
Vydavateľstvo Obzor	Smena, vydavateľstvo SÚV SZM
Slovenské pedagogické nakladateľstvo	Šport, vydavateľstvo SÚV ČSZTV
Alfa, vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry	Slovenský spisovateľ, vydavateľstvo Slovenského literárneho fondu
Príroda, vydavateľstvo kníh a časopisov	VEDA, vydavateľstvo SAV
Madách, vydavateľstvo kníh a časopisov (maďarské)	Opus, československé hudobné vydavateľstvo, n. p.
Vydavateľstvo Osveta Martin	Matica slovenská, vydavateľské oddelenie, Martin
Východoslovenské vydavateľstvo Košice	Slovenská kartografia, n. p.
Slovenská kniha, závody Žilina a Prešov (distribúcia)	

Tabuľka číslo 1 Štruktúra výrobného-hospodárskeho útvaru Slovenského ústredia knižnej kultúry v osemdesiatych rokoch 20. storočia

4 SNA, fond SÚKK, škatuľa č. 87, Správa o výsledkoch a záveroch rozboru činnosti a hospodárenia VHJ SÚKK za rok 1987, tabuľka č. 22.

Okrem dvoch skupín podnikov, ktoré boli buď priamo začlenené do VHJ SÚKK, alebo boli touto výrobnou-hospodárskou jednotkou riadené, existovala ešte tretia skupina ostatných organizácií, ktoré disponovali vydavateľským oprávnením, ale ich činnosť mala špecifický účel a nebola svojím zameraním ani rozsahom taká dôležitá.⁵

Spomenul som už viditeľné napätie medzi zdôrazňovanou ideologicko-politickou stránkou edičnej činnosti a extenzívnym sledovaním ekonomických parametrov vo výročných správach SÚKK. Okrem dobovej socialistickej ekonomickej teórie bola otázka vzťahov a komunikácie medzi jednotlivými zložkami výrobnou-hospodárskej jednotky, ako aj zmyslu a rentability knižnej produkcie v prostredí socialistickej ekonomiky aktuálna aj pre praktikov knižného obchodu. Dobové dilemy charakteristickým spôsobom tematizuje napríklad Karol Wlachovský, v rokoch 1969 až 1990 zamestnanec a riaditeľ vydavateľstva Tatran,⁶ ktorý sa otázkou efektivity vydavateľskej produkcie opakovane zaoberal nielen prakticky, ale aj teoreticky. Kniha je preňho

„kultúrnym artiklom, kultúrnou hodnotou, ale súčasne je aj obchodným artiklom, vstupuje do tovarových vzťahov. [...] Zmyslom knihkupeckej činnosti a cieľom rozširovania literatúry v konečnom štádiu nie je realizácia tovarovej hodnoty knihy. Napokon v zmysle socialistickej kultúrnej politiky by tento moment mal byť druhoradý, hoci nateraz sa rozširovanie knihy hodnotí predovšetkým týmto ukazovateľom. Hlavným cieľom rozširovania knihy je konkretizácia informačného potenciálu knihy“ (Wlachovský 1972: 140).

Citát z Wlachovského odborného článku publikovaného v úvodných rokoch normalizácie v zborníku k 25. výročiu vydavateľstva Tatran *Človek a kniha* obsahuje základné apórie vydavateľskej práce tohto obdobia: kniha je kultúrny artefakt, informačné médium a nástroj vzdelávania, zároveň však platí, že jej vydávanie nie je ideologicky liberalizované a musí byť organizované v rámci socialistickej kultúrnej politiky.

Vo všeobecnosti teda platilo, že „kultúrna hodnota“ vydávanej knihy sa nevytvárala „autonómne“ v jemnej sieti vzťahov dobového kultúrneho poľa, ale dielu bola prisudzovaná, respektíve neskrývane „verifikovaná“ mocenskými aktérmi. Priestorom kontroly, overovania a „posväcovania“ kultúrno-spoločenskej hodnoty knižného diela bolo v slovenských pomeroch práve SÚKK. Na druhej strane prisúdenie tejto hodnoty konkrétnemu dielu v procese kolektívneho posudzovania znamenalo „oslobodenie“ diela od požiadavky trhovej rentabilnosti. Ekonomické parametre síce SÚKK vo svojich správach pozorne sledovalo,

5 Išlo o tieto organizácie: Edičné stredisko Vysokej školy ekonomickej, Edičné stredisko Slovenskej vysokej školy technickej, Polygrafické stredisko Univerzity Komenského, Cirkevné nakladateľstvo, ŠEVT – Štatistické a evidenčné vydavateľstvo tlačív, Svépomoc – pobočka, Pressfoto, vydavateľstvo ČSTK, Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p., Učebné pomôcky, n. p., Banská Bystrica (tabuľka č. 1 a zoznam ostatných organizácií podľa Nitranský 1987: 43-44 a SNA, fond SÚKK).

6 Bližšie informácie o profesionálnej dráhe K. Wlachovského a jeho práci vo vydavateľstve Tatran sú dostupné napríklad v memoárovom rozhovore Preklad ako duchovný záhumienok, ktorý pripravila Gabriela Magová a bol publikovaný v knihe *Deväť životov. Rozhovory o preklade a literárnom živote* (Pas-sia – Magová 2015: 91-119).

386 zároveň však platilo, že v prípade ideologicky orientovanej produkcie sa nevní-
mali ako závažné. Politický tlak na ideologickú bezúhonnosť knižnej produkcie
a zvýšenie jej propagandistického účinku sú zaznamenané aj relatívne neutrál-
nym administratívnym jazykom v početných interných dokumentoch SÚKK.
V jednej zo zápisníc zo zasadnutia riaditeľskej rady v roku 1974 sa konštatuje, že
„v plnení hospodárskeho výsledku sa už zreteľne prejavuje *pozmenená štruktúra
edičných plánov* v prospech politickej, spoločenskovednej a odbornej literatúry.
Vytvorenie tejto situácie podporilo aj *opatrenie o nezáväznosti ukazovateľa zisku*
v oblasti knižnej kultúry“.⁷

V kontexte slovenskej literárnej vedy sa od konca šesťdesiatych rokov
20. storočia začal rozvíjať teoretický model literárnej komunikácie takzvanej
nitrianskej školy pod vedením Antona Popoviča a Františka Mika, ktorý sa po-
stupne etabloval aj v medzinárodnom prostredí (Mikuláš – Plesník 2025). Jeho
základná schematická podoba obsahuje triádu autor, text, čitateľ s väzbou tých-
to členov na referenčnú spoločenskú a historickú realitu, ako aj kontexty kultúr-
nej a umeleckej tradície (schéma číslo 1, Miko – Popovič 1978: 20, 264).

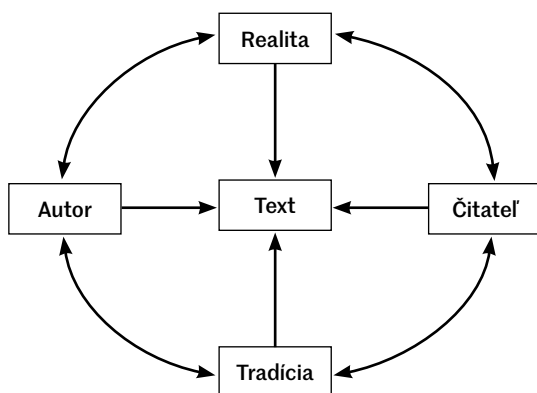

Schéma číslo 1 Model literárnej komunikácie podľa nitrianskej školy

Táto abstraktná schéma nemala ambície zachytiť pragmatické aspekty
literárnej komunikácie, ktoré súviseli s vydavateľskou a kníhkupeckou prácou.
Z tohto pohľadu je v nej nedostatočne rozpracovaná jednotka „text“, pretože je
zrejmé, že reálne sa v literárnej komunikácii nestáva objektom recepcie tá verzia
textu, ktorá opustí autorovu pracovňu a dostane sa na stôl redaktora vo vydava-
teľstve. V tradičnom systéme vydavateľskej a kníhkupeckej práce, v určitej miere
funkčnom dodnes, prechádza autorský text rôznymi fázami, v ktorých vznika-
jú jeho verzie dané objektívnymi a subjektívnymi zásahmi rôznych vydavateľ-
ských pracovníkov, ako aj kultúrno-spoločenským kontextom relevantným pre
konkrétne dielo. Čitateľ teda zvyčajne nečíta rovnaký text, ktorý vložil do siete
literárnej komunikácie na začiatku jeho autor. Do istej miery môže čítanie inva-

7 SNA, fond SÚKK, škatuľa č. 1, Zápis z 3/1974 zasadania riaditeľskej rady VHJ Slovenské ústredie
knižnej kultúry konaného v Bratislave dňa 5. novembra 1974, zvýraznil R. P.

riantnej podoby tohto textu v podobe knihy ovplyvniť dokonca aj kníhkupecký sektor s reklamno-marketingovými praktikami a komerčnými nástrojmi, ktorý-mi formuje čitateľské rámce diel a ich čítanosť.

K. Wlachovský svoju v zásade neideologickú úvahu o cieľoch knižného obchodu v socialistickej spoločnosti, teda o tom, ako „čo najrýchlejšie vyhľadať potenciálneho záujemcu o knihu, dopraviť knihu do rúk čitateľa“ (Wlachovský 1972: 154), oprel o komunikačnú koncepciu poľského knihovedca Radosława Cybulekého. Cybulecki, vydavateľský a knižničný pracovník a akademik dobovo známy aj v česko-slovenskom prostredí, vložil do trojčlenky autor – text – čitateľ z tradičnej schémy literárnej komunikácie ďalších, nedávno spomenutých aktérov: vydavateľstvo, veľkoobchod a maloobchod. Tieto subjekty rozvíjajú priestor, ktorý v tradičnej komunikačnej schéme expanzívne obsadil prvok „text“. U R. Cybulekého sa, naopak, „text“ vytráca a nahrádza ho „rukopis“ vložený autorom do systému literárnej komunikácie, kde sa postupne premení na „knihu“.

Cybulekého schéma (Wlachovský 1972: 141) reflektujúca vydavateľsko-kníhkupeckú prax socialistických knižných kultúr nám umožní vizualizovať kompetenčné pole SÚKK. Z tohto dôvodu som ju doplnil rámom v strednej časti, ktorý obsahuje prvky Vydavateľ, Knižný veľkoobchod a Kníhkupectvá, a zahŕňa tak hlavné činnosti generálneho riaditeľstva SÚKK, ako boli vydavateľská politika, plánovanie, knižná distribúcia a propagácia (schéma číslo 2).

Z perspektívy súčasného knižného trhu, ktorý je liberalizovaný v politickom, ekonomickom aj technologickom zmysle slova, možno konštatovať, že s narastajúcim počtom medzičlánkov medzi autorom a čitateľom rastie aj počet príležitostí na reglementáciu daného kultúrneho prostredia. V liberalizovanom prostredí tradičná schéma literárnej komunikácie dostatočne reprezentuje aj vydavateľsko-kníhkupeckú časť procesu literárnej komunikácie: predstavme si, že autor si svoj text sám edituje, graficky upraví, náklady na túto činnosť pokryje pomocou fundraisingovej internetovej platformy a dielo na internete aj sám zverejní. Naopak, rozšírený medzipriestor zachytený v Cybulekého schéme môžeme považovať za charakteristický znak literárnej a knižnej kultúry v socialistickej dobe. Je to teritórium otvoreného aj skrytého vyjednávania, negociácie, potenciálnych „sivých zón“, v ktorom pod pláštikom dodržiavania oficiálnych estetických, ekonomických a ideologických regulatívov bol aj dostatok priestoru na presadzovanie osobných názorov a mocenských ambícií, ale aj estetickej alternatívy a spoločenskej subverzie.

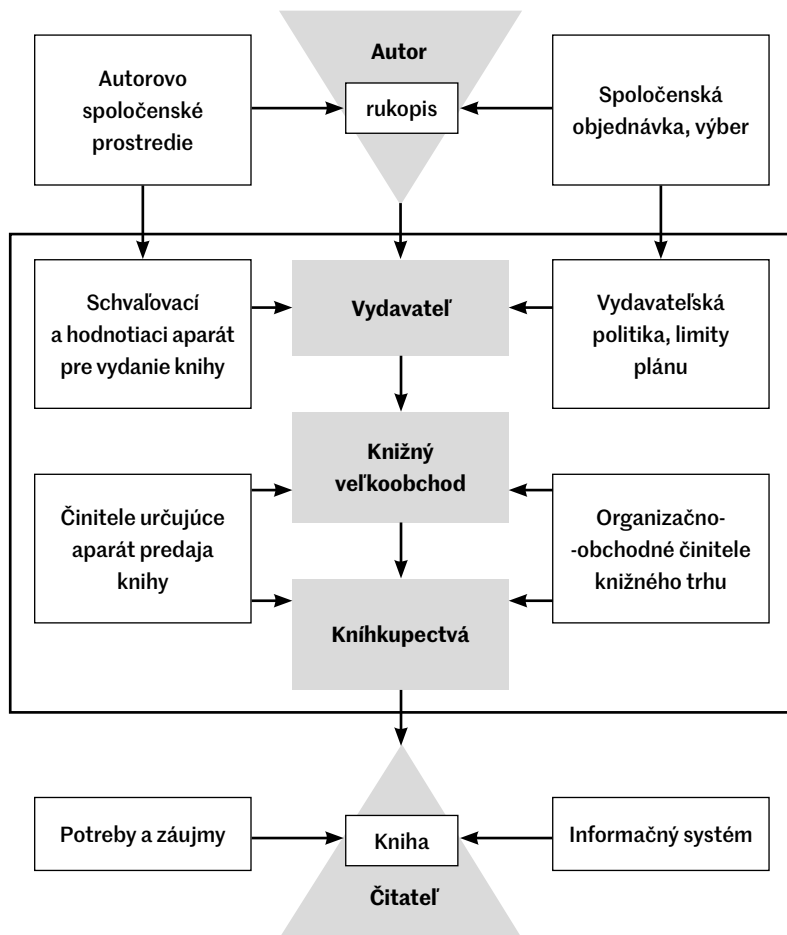

Schéma číslo 2 Model vydavateľskej a kníhkupeckej komunikácie Radosława Cybulského (podľa Wlachovský 1972, upravil R. Passia)

Vráťme sa od schematického náčrtu záujmového priestoru SÚKK k archívnyim dokumentom: Základným zdrojom informácií a dát v tejto štúdii sú zápisy z porád riaditeľskej rady VHJ SÚKK a správy o výsledkoch komplexného rozboru činnosti VHJ SÚKK, respektíve výročné správy o výsledkoch a záveroch rozboru činnosti a hospodárenia VHJ SÚKK, ktoré každoročne pripravovalo generálne riaditeľstvo SÚKK v postupne narastajúcom rozsahu od približne šesťdesiatich strojopisných strán formátu A4 v prvej polovici sedemdesiatych rokov až po asi sto strán na konci osemdesiatych rokov 20. storočia. Okrem textovej časti obsahovala každá výročná správa aj prílohu s desiatkami prehľadových tabuliek, v ktorých boli podrobne sledované žánrovo-tematické oblasti vydávanej knižnej produkcie, produktivita jednotlivých vydavateľstiev, počty predajní v jednotlivých krajoch, zahraničný obchod a propagácia, investičné akcie, mzdy, personálna agenda a podobne.

Prehľad hlavných ukazovateľov vydavateľskej činnosti (tabuľka číslo 2) dokladuje relatívne veľkú stabilitu základných ekonomických parametrov tejto výrobnno-hospodárskej jednotky v skúmanom období. Každoročne sa v zásade

dodržiaval celkový vydavateľský plán, vzhľadom na súhrnný počet knižných titulov naplánovaných každý rok na vydanie (3 000 a viac) boli odchýlky od plánu relatívne malé a pohybovali sa na úrovni niekoľkých percent. Údaje poskytujú možnosť vyrátať priemerný náklad jedného knižného titulu, ktorý je v tomto období približne 10 000 výtlačkov.⁸ Pri bližšom pohľade na výšku nákladov podľa jednotlivých typov literatúry a tematických oblastí zisťujeme, že medzi nimi neboli veľké rozdiely, hoci reálny dopyt po nich bol pravdepodobne dosť rozdielny. Tieto čísla signalizujú ideologické regulácie vydavateľského prostredia. Napríklad v roku 1985 vyšlo 12 titulov z oblasti marxizmu-leninizmu v náklade 135 000 kusov, teda v priemere 11 250 výtlačkov na jeden titul. Naproti tomu 319 titulov krásnej literatúry vyšlo v priemernom náklade asi 12 500 kusov.⁹ Podobnú stabilitu možno na základe dát z tabuľky číslo 2 identifikovať aj v oblasti zamestnanosti alebo celkového zisku z predaja kníh.

	Plánovaný počet titulov	Skutočný počet titulov	Plánovaný počet výtlačkov	Skutočný počet výtlačkov	Priemerný počet pracovní- kov	Zisk (v mil. Kčs)
1985	3 040	2 952	27,5 mil.	29,1 mil.	2 627	102,20
1986	3 000	2 966	28,5 mil.	30,9 mil.	2 646	81,94
1987	3 070	3 160	28,5 mil.	31,9 mil.	2 673	118,1
1988	3 012	3 174	27,2 mil.	28,9 mil.	2 658	108,86
1989	3 000	1 464	28,6 mil.	14,4 mil.	2 658	54,38
1. polrok	1 270		12,4 mil.			

Tabuľka číslo 2 Prehľad hlavných ukazovateľov vydavateľskej činnosti. Zdroj: výročné správy SÚKK

Štruktúru beletristickej, spoločensko-humanitnej a umenovednej časti slovenskej knižnej produkcie v tomto období približuje tabuľka číslo 3, v ktorej sú uvedené počty publikácií za kalendárny rok v niektorých kategóriách, respektíve tematických oblastiach. Vzhľadom na likvidáciu SÚKK v druhom polroku 1989 už pre tento rok nie sú k dispozícii úplné údaje, preto rok 1989 z tabuľky vynechávam. Počet vydaných titulov za príslušné roky (uvedený v tabuľke číslo 2) zostáva v uvedenom období stabilný, menšie medziročné posuny sa odohrávali medzi jednotlivými kategóriami publikácií. Vo výročných správach samostatne a pozorne sledovaná oblasť marxisticko-leninskej literatúry je kvantitatívne stabilná, až jemne rastúca. Veľmi stabilný je aj sektor beletristickej literatúry pre dospelých aj deti a mládež, podobné je to v prípade umenovednej, respektíve literárnovednej literatúry, kde sa medziročné zmeny zvyčajne pohybovali v rozpätí do desať percent.

8 Istú predstavu o nákladoch neoficiálnej literatúry v tomto období poskytujú štatistické údaje týkajúce sa nákladov periodickej tlače katolíckeho samizdatu, ktoré vo svojej monografii zhromaždil Ján Šimulčík. Napríklad základný náklad časopisu *Náboženstvo a súčasnosť* sa v roku 1989 vyšplhal na 1 000 kusov a ďalšie kusy sa potom tlačili z cyklostylových blán v regiónoch (Šimulčík 2021: 52).

9 SNA, Fond SÚKK, škatuľa č. 86, Správa o výsledkoch rozboru činnosti VHJ SÚKK za rok 1985, tabuľka č. 4.

	1984	1985	1986	1987	1988
marxizmus-leninizmus	11	12	25	15	16
soc. polit. a osvet. lit.	466	525	490	552	571
umenie	71	73	75	65	64
literárna veda	39	46	45	47	48
krásna literatúra	333	319	329	323	348
literatúra pre deti	229	244	218	227	208
hudobniny	57	57	55	58	52

Tabuľka číslo 3 Celkový ročný počet vydaných titulov na Slovensku vo vybraných oblastiach. Zdroj: výročné správy SÚKK

Na základe údajov z tabuľky číslo 4 možno konštatovať relatívne nízku ziskovosť vydavateľského segmentu SÚKK, ktorá sa pohybovala väčšinou len niekoľko percent nad úrovňou nákladov. Relatívne vyšší zisk mali v priemere vydavateľstvá orientované na odbornú a technickú literatúru (Osveta, Príroda, Obzor). Prakticky bez zisku bolo v tomto období Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach a bratislavské vydavateľstvo Madách, špecializované na vydávanie maďarskojazyčnej literatúry, ktoré boli v rámci VHJ SÚKK vnútorne dotované. Sanovať finančné straty niektorých vydavateľstiev bolo možné predovšetkým vďaka väčšej ziskovosti Slovenskej knihy – kníhkupecká činnosť teda v skúmanom období dotovala vydavateľskú činnosť. Treba však konštatovať, že vydavateľstvá mali svoje záväzné tematické profily, boli orientované na vydávanie konkrétnych typov literatúry, okrem toho bola ich činnosť určená schválenými ročnými, respektíve viacročnými vydavateľskými plánmi. Museli teda pracovať s vopred daným portfóliom, ktoré ich obmedzovalo v samostatných aktivitách, napríklad vo vydávaní čitateľsky alebo komerčne atraktívnych titulov. Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach bolo okrem regionálnych a účelových tlačí zamerané v oblasti beletrie na prekladovú literatúru okolitých socialistických krajín, vydavateľstvo Madách bolo zase do istej miery limitované svojím postavením vydavateľstva určeného na uspokojovanie kultúrnych potrieb maďarskej menšiny. Ak si zvolíme rok 1985, vydavateľstvá v ňom celkovo vyprodukovali 100 halierov príjmov s nákladmi 90,56 halierov, pričom Madách mal náklady až 107,13 halierov (teda stratu 7,13 halierov na 1 Kčs príjmov), Východoslovenské vydavateľstvo malo náklady 100,13 halierov (teda malú stratu). Slovenská kniha v tomto roku dokázala vyprodukovať príjmy vo výške 100 halierov s nákladmi 68,14 halierov. Výrobnno-hospodárska jednotka SÚKK ako celok na vyprodukovanie 100 halierov príjmov potrebovala 86,59 halierov nákladov.

Z uvedených čísel je zrejmé pomerne krehká ekonomická rovnováha celej VHJ SÚKK, ktorá by sa bez kníhkupeckého sektora každoročne pohybovala v ekonomickej strate. Celkový zisk SÚKK v tomto období umožňoval investície do základnej obnovy a mierneho rozvoja infraštruktúry vydavateľstiev a kníhkupectiev. Za pozitívnu stránku tohto systému (najmä v porovnaní so súčasným stavom, v ktorom sa autor a vydavateľstvo podieľajú na zisku z predaja knihy len malou časťou a väčšia časť zisku skončí vo veľkoobchode a maloobchode) možno považovať práve udržiavanie ekonomickej rovnováhy medzi vydavateľským a kníhkupeckým prostredím formou prerozdeľovania časti ziskov knižného obchodu.

	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Tatran	98,75	97,58	95,56	92,72	89,64	82,72
Obzor	90,27	85,82	87,67	85,87	86,34	87,48
Alfa	91,97	91,70	91,97	87,71	88,89	89,76
Príroda	89,58	89,00	88,11	85,25	87,00	85,45
Mladé letá	90,79	91,28	92,17	89,66	89,72	96,71
SPN	95,12	94,73	93,35	92,77	93,85	88,64
Osveta	83,46	82,17	81,42	79,92	78,10	89,73
Madách	112,22	107,13	110,47	105,18	109,77	130,43
Vsl. vydavateľstvo	101,46	100,13	98,02	95,14	96,02	105,75
Vydav. spolu	92,21	90,56	90,71	88,40	88,70	90,86
Slov. kniha	67,09	68,14	79,87	75,12	74,32	73,69
VHJ ako celok	86,42	86,59	88,56	85,83	85,79	87,01

Tabuľka číslo 4 Prehľad o vývoji celkovej nákladovosti knižných vydavateľstiev na 1 Kčs výkonov (v halieroch). Zdroj: výročné správy SÚKK

Na záver tejto stručnej sondy do vybraných ekonomických parametrov a kvantitatívnych dát činnosti SÚKK v druhej polovici osemdesiatych rokov 20. storočia si priblížme výrazne odlišný charakter vtedajšieho vydavateľského prostredia porovnaním so súčasným. Údaje som čerpal zo štatistického zisťovania Ministerstva kultúry SR, konkrétne z ročného výkazu o neperiodických publikáciách za rok 2024. Počet spravodajských jednotiek vykonávajúcich vydavateľskú činnosť za rok 2024 bol 1 542 v porovnaní s asi 30 vydavateľstvami pred rokom 1989. Tieto vydavateľstvá vydali v roku 2024 spolu 8 830 knižných titulov, z toho 2 898 e-knží – napríklad v roku 1988 vyšlo 3 174 knižných titulov. Štatistický výkaz uvádza celkový počet 11,6 milióna výtlačkov neperiodických publikácií v roku 2024, v roku 1988 ich bolo 28,9 milióna (Štátne štatistické zisťovanie v oblasti kultúry za Slovenskú republiku – výsledky za rok 2024, 2025). V porovnaní so súčasnosťou teda v roku 1988 vyšlo takmer trikrát menej knižných titulov, ich celkový náklad bol však viac ako dvaapokrát vyšší. Celkom neporovnateľný je počet vydavateľských subjektov koncom osemdesiatych rokov 20. storočia a dnes. Už niekoľko zvolených ukazovateľov naznačuje, ako výrazne sa socialistický vydavateľský sektor na konci osemdesiatych rokov 20. storočia odlišoval od toho súčasného. Dnešné vydavateľské podnikanie má nielen iné ekonomické pravidlá, nástroje financovania a personálne zázemie, ale aj inú štruktúru knižnej produkcie vrátane jej odlišnej mediality (veľký počet elektronických kníh a audioknží), musí tiež rešpektovať zmenené čitateľské návyky a preferencie.

Kým súčasné literárne a vydavateľské profesie charakterizuje skôr prekarizácia, teda neplnohodnotné pracovné úväzky, sociálna neistota a slabé finančné ohodnotenie, na sklonku socializmu sa celková mzdová úroveň zamestnancov vydavateľského sektora pohybovala jemne nad úrovňou priemernej mzdy v Československu. Dostupné zdroje udávajú priemernú mzdu v roku 1989 vo výške 3 142 Kčs (Pamätáte si 2024 [online]), priemerná mzda vydavateľského

392 sektora v prvom polroku 1989 dosiahla na Slovensku 3 280 Kčs, nižšia priemerná mzda 2 496 Kčs však bola v podniku Slovenská kniha.¹⁰

Leitmotívom úvodných kapitol výročných správ SÚKK boli aj v sledovanom období konštatovania o potrebe podstatne zvýšiť výchovné pôsobenie knižnej produkcie v masách pracujúcich, plnení aktuálnych kultúrno-politických úloh alebo boji proti buržoáznej ideológii, revizionizmu a antikomunizmu. Všetky ekonomicko-administratívne témy – plánovaný odbyt, organizačné zmeny alebo kádrová politika – boli deklaratívne previazané s plnením kultúrno-politických úloh. Beletristické vydavateľstvá mali prednostne vydávať diela, ktoré „zobrazujú problematiku súčasnosti, socialistického internacionalizmu a súčasného ideologického boja“.¹¹ V praktickom živote sa však vydavateľskí pracovníci museli vyrovnávať nielen s ideologickými, ale aj odbytovo-ekonomickými požiadavkami. Tento rozmer je prítomný vo výročných správach zostavovaných generálnym riaditeľstvom SÚKK, ale objavuje sa aj v memoárových textoch. Napríklad redaktorka a prekladateľka Jarmila Samcová si na tento dvojité tlak spomína takto: „Redaktor pripravoval edičný návrh. [...] Na ÚV šla ideová charakteristika. Museli ste napísať takú, aby to prešlo, aby to schválili, a tá predajná charakteristika bola zasa pre kníhkupcov, aby si to objednali. Skĺbiť tieto dva pohľady bol vrchol umenia“ (Passia – Magová 2015: 157).

Vysokú mieru mocenskej reglementácie a uzavretosti celého vydavateľského sektora možno azda najlepšie demonštrovať analýzou kapitol výročných správ venovaných medzinárodným kontaktom slovenskej knižnej kultúry. Napríklad v celom roku 1988 z tohto prostredia vycestovalo do nesocialistických krajín len 9 osôb na celkovo 51 dní, pričom účelom ich ciest bolo plnenie komerčných úloh spojených s československou účasťou na medzinárodných knižných veľtrhoch v Bruseli, Bologni, Tunise, Ženeve a vo Frankfurt nad Mohanom.¹²

Po vyhodnotení kvantitatívnych dát v jednotlivých sledovaných oblastiach možno konštatovať, že dynamika zmien v činnosti a vnútornej štruktúre Slovenského ústredia knižnej kultúry v skúmanom období rokov 1984 až 1989 bola pomerne malá. Kľúčový ukazovateľ, počet vydávaných titulov, bol stabilný a pomer medzi jednotlivými sledovanými tematickými oblasťami knižnej produkcie len jemne kolísal. Bez výraznejších zmien boli tiež profily jednotlivých vydavateľstiev a ďalšie oblasti, ktoré koordinovalo generálne riaditeľstvo SÚKK, napríklad zahraničný obchod, ktorý sa zameriaval na export cudzojazyčných kníh do devízového zahraničia. Naopak, priame kultúrne kontakty zvlášť s nesocialistickými krajinami sa obmedzovali na nevyhnutnú, minimálnu mieru. Dlhodobejšie sa nedarilo plniť plán investičnej výstavby, čo sa prejavovalo napríklad len v miernom raste kníhkupeckej maloobchodnej siete.

Zámerom tejto štúdie bolo prispieť k poznaniu ekonomického pozadia a inštitucionálnej bázy slovenskej literárnej a knižnej kultúry na sklonku socializmu. Slovenské ústredie knižnej kultúry nielen z dnešnej, ale iste aj z dobovej

10 SNA, fond SÚKK, škatuľa č. 87, Správa o výsledkoch a záveroch rozboru činnosti a hospodárenia VHJ SÚKK za 1. polrok 1989, tabuľka č. 10.

11 SNA, fond SÚKK, škatuľa č. 86, Správa o výsledkoch rozboru činnosti VHJ SÚKK za rok 1984, s. 1.

12 SNA, fond SÚKK, škatuľa č. 87, Správa o výsledkoch a záveroch rozboru činnosti a hospodárenia VHJ SÚKK za rok 1988, s. 83.

perspektívy vtedajších autorov umeleckej literatúry mohlo pôsobiť ako málo čitateľný, ba až neviditeľný aktér. Činnosť tejto v skutočnosti vplyvnej organizácie určujúcej základné ekonomicko-ideologické rámce literárnej a knižnej kultúry v období normalizácie nie je stále dostatočne zmapovaná azda aj preto, že výskum si vyžaduje interdisciplinárny prístup, zohľadňujúci kulturologické, literárnohistorické, sociologické či ekonomicko-právne aspekty témy. Na základe doteraz známych poznatkov však možno konštatovať, že kľúčovou agendou Slovenského ústredia knižnej kultúry bolo zladovanie ideologicko-politických požiadaviek centrálnych vládnych a straníckych orgánov s požiadavkami na ekonomickú efektívnosť socialistického knižného podnikania. Komplexnejšie spracovanie problematiky činnosti tejto organizácie nielen v období normalizácie, ale počas celej jej existencie však bude možné až po preskúmaní ďalších častí archívneho fondu SÚKK s prihliadnutím na relevantné časti fondov ÚV KSS a Ministerstva kultúry SSR v Slovenskom národnom archíve.

Štúdia je výstupom projektu VEGA 2/0021/23 *Normalizácia v slovenskej literatúre: mechanizmy, aktéri, tvorba*. Zodpovedný riešiteľ: doc. Mgr. Vladimír Barborík, CSc. Doba riešenia: 2023 – 2026.

Archívne pramene

Slovenský národný archív v Bratislave, zložka H. Veda, kultúra a osвета a šport, H/II.8. Iné kultúrne zariadenia. Fond Slovenské ústredie knižnej kultúry, generálne riaditeľstvo v Bratislave (Slovenské ústredie knižnej kultúry v Bratislave; Slovenské ústredie knižnej kultúry, odborové riaditeľstvo v Bratislave), 1963 – 1990.

Literatúra

- BEDNÁROVÁ, Katarína, 2015. *Rukoväť dejín prekladu na Slovensku II*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-3838-7.
- JAURA, Zdeno, 1975. Problémy integrácie výrobného-hospodárskych jednotiek trustového typu. *Ekonomický časopis*, roč. 23, č. 8, s. 651-662.
- KOLÁŘ, Pavel – PULLMANN, Michal, 2016. *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-7422-560-4.
- MIKO, František – POPOVIČ, Anton, 1978. *Tvorba a recepcia*. Bratislava: Tatran.
- NITRANSKÝ, Tibor, 1987. Retrospektívy a perspektívy vydávania a rozširovania literatúry v SSR. In *Kniha '85 – '86. Zborník pre problémy a dejiny knižnej kultúry na Slovensku*. Zostavila Jana Čupová a kol. Martin: Matica slovenská, s. 37-47.

- OTÁHAL, Milan, 2002. *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 80-7285-011-3.
- PASSIA, Radoslav – MAGOVÁ, Gabriela, 2015. *Devět životov. Rozhovory o preklade a literárnom živote*. Bratislava : Kalligram. ISBN 978-80-8101-918-0.
- RYCHLÍK, Jan, 2022. *Československo v období socialismu 1945 – 1989*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7601-638-5.
- SOKIRA, Jozef – MARKUŠ, Jozef a kol., 1983. *Výrobnno-hospodárske jednotky v hospodárskom mechanizme rozvinutého socializmu*. Bratislava: Veda.
- ŠIMULČÍK, Ján, 2021. *Éra samizdatu. Spoločenstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989*. Druhé doplnené vydanie. Bratislava: Ústav pamäti národa. ISBN 978-80-89335-97-8.
- VANĚK, Miroslav, ed., 2006. *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Praha: Prostor. ISBN 80-7260-161-X.
- WLACHOVSKÝ, Karol, 1972. Cesta knihy za čitateľom. In *Človek a kniha*, Bratislava: Tatran.

Elektronické zdroje

- MIKULÁŠ, Roman – PLESNÍK, Ľubomír, 2025. Literárna komunikácia [online]. *Hyperlexikón literárnovedných pojmov*. ISSN 2989-3283. Dostupné z: <https://hyperlexikon.sav.sk/pojem/437/literarna-komunikacia>.
- PAMÁTATE SI, koľko korún sa zarábalo v roku 1949, 1968 alebo 1975 či 1990?, 2024 [online]. *pravda.sk*, 15. 8. 2024. ISSN 1336-197X. Dostupné z: <https://uzitocna.pravda.sk/peniaze/clanok/720647-pamatate-si-kolko-korun-sa-zarabalo-v-roku-1949-ci-1990-pozrite-si-v-jednej-tabulke/>
- ŠTÁTNE ŠTATISTICKÉ zisťovanie v oblasti kultúry za Slovenskú republiku – výsledky za rok 2024, 2025 [online]. In www.culture.gov.sk. Dostupné z: www.culture.gov.sk/ministerstvo/statistika-kultury/vysledky/statne-statisticke-zistovanie-v-oblasti-kultury-za-slovensku-republiku-vysledky-za-rok-2024/
- ÚSTAVA Československej socialistickej republiky z 11. júla 1960, 1960 [online]. In *slovlex.sk, právny a informačný portál*. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1960/100/19780901.html>

Mgr. Radoslav Passia, Ph.D.
 Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
 Dúbravská cesta 9
 841 04 Bratislava
 Slovenská republika
 E-mail: Radoslav.Passia@savba.sk